

rilması bira tüketiminin artmasına, okul kantinleriyle okul yakınlarındaki kahvehanelerde çocuk ve gençlerin bu hafif alkollü içkiyi meşrubat gibi içmelerine ve bu suretle başlayan alkol bağımlılığı vak'alarının çoğalmasına sebep olmuş, ancak 1984'te kanunun değiştirilerek biranın tekrar ruhsata bağlanmasıyla bu olumsuz gelişmelerin önü bir ölçüde alınmıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verileri de ülkemizde hızlı nüfus artışına rağmen alkollü içki tüketiminin pek fazlaleşmediğini, hatta bazı yıllar bir önceki yıla göre azaldığını göstermektedir. Ancak verilen rakamlara yurda kaçak giren, gümrük giriş mağazaları ile sınır pazarlarında satılan ve kaçak imal edilen içkiler dahil olmadığı için genel tüketim hakkında kesin bir sonuca varılabilmek mümkün değildir. Türkiye'nin altı yıllık alkollü içki tüketim rakamları (litre) şöyledir: 678.179.152 (1993), 713.277.005, 800.953.641, 861.588.326, 885.182.994, 785.604.384 (1998).

Bugün Türkiye'de alkolizmin tedavisiyile Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastahanesi'nin Alkol ve Madde Bağımlıları Tedavi Merkezi (AMATEM) ilgilenmekte, alkolle mücadele işini ise Türkiye Yeşilay Cemiyeti yürütmektedir. Türkiye Yeşilay Cemiyeti 1 Mart 1920 tarihinde kurulmuştur. Genel merkezi İstanbul'da olup Türkiye'nin birçok il ve ilçesinde şube ve temsilcilikleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayhan Songar, "İptilalar ve İntoksikasyon Psikozları", *Psikiyatri Psikobiyoloji ve Ruh Hastalıkları*, İstanbul 1980, s. 417-466; Salih Yaşar Özden v.dğr., "Alkol Bağımlılığı Sendromunda Biyolojik Tedavi Giderlerinin Araştırılması", *XVIII. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi*, İstanbul 1982, s. 109-115; W. A. Lishman, "Effect of Alcohol on the Nervous System", *Organic Psychiatry, The Psychological Consequences of Cerebral Disorder*, Oxford 1987, s. 508-544; F. E. Bloom, "Neurobiology of Alcohol Action and Alcoholism", *Review of Psychiatry* (ed. A. Tasman v.dğr.), Washington 1989, VIII, 309-322; C. R. Colinger v.dğr., "Epidemiology and Genetics of Alcoholism", a.e., VIII, 293-308; Salih Yaşar Özden, *Uyuşturucu Madde Bağımlılığı*, İstanbul 1992; P. G. Janicak v.dğr., "The Alcoholic Patient", *Principles and Practice of Psychopharmacotherapy*, Baltimore 1993, s. 520-527; M. Orhan Öztürk, "Psikoaktif Madde Kullanımına Bağlı Bozukluklar", *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Ankara 1995, s. 393-419; M. Gelder v.dğr., "The Abuse of Alcohol and Drugs", *Oxford Textbook of Psychiatry*, Oxford 1996, s. 438-481; Adnan Ziyalar, *Sosyal Psikiyatri*, İstanbul 1999, s. 194-247; Musa Tosun, *Alkol ve Diğer Maddeler ile İlişkili Bozukluklar*, İstanbul 2000.

MUSA TOSUN

İD

(bk. BAYRAM).

İDÂ'

(bk. VEDÎA).

İDÂ'

(الإيداع)

Bir şairin başkalarından bir mısra veya daha az miktarda alıntı yapması anlamında tazmin türü (bk. TAZMİN).

İDÂDÎ

(اعدادی)

Rüşdiye mezunlarını yüksek okullara hazırlamak için açılan, günümüzdeki liseye denk orta öğretim kurumu.

Sözlükte "bir şeyi hazırlamaya mahsus yer" anlamına gelen idâdî (i'dâdî) kelimesi önceleri, Tanzimat döneminin ilk yıllarına kadar Batı tarzında açılan okulların hazırlık sınıfları için kullanılmış, 1847'de faaliyete geçen rüşdiyelere öğrenci hazırlamaya ayrılan sıbyan mekteplerine de idâdî denilmiştir. Lise dengi olarak açılan idâdiler, askerî ve mülkî (sivil) yüksek okullara öğrenci yetiştirmeye yönelik faaliyetleri bakımından iki kısma ayrılabilir.

Askerî İdâdiler. 1844 yılına kadar Bahriye, Mühendishâne, Tıbbiye ve Harbiye gibi askerî mekteplere öğrenci hazırlayan bir orta öğretim kurumu yoktu. Dolayısıyla buralara alınan öğrenciler kendilerine verilen eğitimi alabilecek kapasiteye sahip değildi. Bu husus, Batı tarzı askerî okullardaki eğitim ve öğretim seviyesinin istenilen dereceye yükselmesine engel oluyordu. Özellikle Mekteb-i Harbiye mezunları, aldıkları uzun eğitime rağmen kıtalarda görev alacak niteliğe sahip olamıyorlardı. Bu gerçeği gören mektep kumandanı Emin Paşa'nın teklifi üzerine 1845'te, askerî mekteplere alınacak öğrencilerin daha önce bir hazırlık okulunda eğitilmeleri kararlaştırıldı. Ayrıca aynı yıl içinde Osmanlı eğitim reformunu planlamak üzere kurulan Meclis-i Maârif-i Muvakkat askerî okulların ıslahına dair bazı kararlar aldı. Buna göre askerî okullarda eğitim meslekî derslere yönelik olacak, derslere hazırlık ve diğer derslerin öğretimi için on iki yerde Mekteb-i Fünûn-i

İdâdiyye adıyla okullar açılacaktı. Biri İstanbul'da, diğerleri taşradaki ordu merkezlerinde açılacak beş yıllık askerî idâdiler ordu müşirlerinin idaresinde olacaktı. Buralarda Arapça, Farsça ve yazı dersleri öğrenenler imtihanla, dışarıda öğrenim görenlerden Arapça ve Farsça imtihanlarını başarıları ise doğrudan Mekteb-i Harbiyye'ye alınacaktı.

İlk askerî idâdî için İstanbul'da Maçka'daki eski Mekteb-i Harbiyye binası tahsis edildi. Ancak bina tamire muhtaç olduğundan gerekli onarımlar bitinceye kadar askerî idâdî Harbiye Mektebi'yle birlikte Beşiktaş Sahilsarayındaki Çinili Köşk'e nakledildi (BA, İrade-Dahiliye, nr. 6572). Daha sonraki yıllarda taşrada da askerî idâdiler açıldı.

1853 tarihli iradesiyle Sultan Abdülmecid, Mekteb-i İdâdî'ye alınan öğrenci kaydının bundan böyle sadece rüşdiye mekteplerinden yapılmasını emretmişti. Rüşdiye mezunlarından vücutça uygun olanlara öncelik hakkı tanınacaktı. Mevcut ihtiyacın bunlar tarafından karşılanamaması halinde diğer okulların öğrencilerine askerî idâdîye girme imkânı verilecekti. Öte yandan taşrada yeterli rüşdiye mektebi olmadığından buralardaki idâdilere öğrenci yetiştirmek üzere bu okulların bünyesinde ihtiyat sınıfları açıldı. Aynı şekilde İstanbul'daki idâdî mektebi için de şehirdeki sivil okullardan yeterli miktarda vasıflı öğrenci bulunmadığı için bu mektebe bağlı olarak Mahrec-i Mekâtib-i Askeriyye kuruldu. Bu arada, daha önce alınan karar gereğince rüşdiye mezunları ihtiyacı karşıladıkça taşra idâdilerinin ihtiyat sınıflarının tadrîcen kapatılması yoluna gidildi. Fakat İstanbul'daki askerî idâdî için yeterli miktarda rüşdiye mezunu olmadığından Mahrec-i Mekâtib-i Askeriyye varlığını Tanzimat döneminin sonlarına kadar sürdürdü (BA, İrade-Meclis-i Maârif, nr. 2265).

Askerî idâdilere vasıflı öğrenci hazırlama meselesi Sultan Abdülaziz döneminin sonlarına kadar tamamen halledilemedi. İstanbul'daki Mahrec-i Mekâtib-i Askeriyye bu hususta yetersiz kalıyordu. Buraya alınan çocuklar öğrenime sarftan başlatılıyor, kabulleri esnasında yetenek ve zekâ seviyeleri de belirlenemiyordu. Tüzüğünde üst üste sınıfta kalan öğrencilerle ilgili bir madde bulunmadığından zayıf öğrenciler beş altı yıl okulda kalabiliyordu. Ayrıca okula girişleri esnasında yaşları henüz on iki-on üç olan öğrencilerin vücutça uygunlukları da tesbit edilemiyordu. Dolayısıyla askerliğe elverişli fizik yeterli-

liği bulunmayanlar subay adayı olabiliyorlardı. Mahrec-i Mekâtib-i Askeriyye öğrencileri muvazzaf olduğu için bunlardan zihnî ve fizik yetersizliği sebebiyle Mekteb-i Harbiyye'ye kabul edilmeyenler devlete çok pahalıya mal oluyordu. Mekâtib-i Askeriyye Nâzırı Mirlivâ Süleyman Hüsnü Paşa'nın teklifiyle, bu sakıncaları ortadan kaldırmak için 1875 yılı başlarında askerî idâdîlere vasıflı öğrenci hazırlama meselesini halletmek üzere İstanbul'da dört askerî rüşdiye daha açıldı. Sonraki yıllarda askerî idâdî bulunan taşra şehirlerinde de askerî rüşdiyeler kurulmuştur.

II. Abdülhamid döneminde İstanbul'da Mekteb-i Harbiyye-i Şâhâne İdâdîsi ile Mekteb-i Tibbiyye-i Şâhâne İdâdîsi adında iki okul vardı. 1898'de bunların birincisinde 1280, ikincisinde 545 öğrenci bulunuyordu. O sıralarda Mekteb-i Harbiyye-i Şâhâne İdâdîsi'nde târîh-i Osmânî, târîh-i umûmî, kitâbet-i Osmâniyye, lisân-ı Fransevî, resim, riyâziye, coğrafya, makine ve müsellesât dersleri okutuluyordu. 1906 yılında bu iki okuldaki başka taşrada beş askerî idâdî mevcuttu.

Sivil İdâdîler. 1869'da Maârif-i Umûmiyye Nizamnamesi'nin hazırlanmasına kadar medrese merkezli klasik Osmanlı ilmiye teşkilâtının yanında kurulmasına başlanan Batı tarzı mektep merkezli eğitim sistemi önemli gelişme kaydetmekle birlikte derecelenmede bazı eksiklikleri vardı. İlk öğretimde reformlar yapılmış, orta öğretimde ilk kademesini teşkil etmek üzere açılan rüşdiyelerin İstanbul'da ve taşrada sayıları arttırılmıştı. Ayrıca İstanbul'da birçok meslek okulu ve yüksek okul açılmasına rağmen Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi dışında orta öğretimin ikinci kademesinde herhangi bir mektep kurulmamıştı. Maârif-i Umûmiyye Nizamnamesi'nde, sivil yüksek okullara öğrenci yetiştirmek üzere rüşdiyelerin üstünde ve sultânîlerin altında idâdî adıyla mekteplerin açılması öngörülmekteydi. İdâdîlerin açılması, Tanzimat devri eğitiminin temel unsuru olan Osmanlılık ilkesinin hayata geçirilmesi için de gerekiyordu. Zira bu ilkeye göre müslüman ve gayri müslim çocuklarının aynı çatı altında eğitim almaları gerekiyordu. Böylece farklı ırk ve dinlerden gelen gençler birbirleriyle kaynaşacak, aynı duyguları paylaşan vatandaşlar olarak "Osmanlı milleti"nin temelini oluşturacaktı. Nizamnameye göre idâdîler nüfusu 1000 hâneyi geçen yerleşim birimlerinde açılacaktı. Bunların inşaat, personel ve diğer giderleri Vilâyet Maarif İdaresi sandığından karşılanacak-

tı. Her idâdînin yardımcılarıyla birlikte atışar öğretmeni olacak, bunlar, İstanbul'daki Dârümuallimîn-i Âliye'den mezun olanlar arasında seçilip tayin edilecekti. Öğretim süresi üç yıl olan idâdîlere rüşdiyelerden mezun olmuş müslüman ve gayri müslim çocukları alınacak ve bunlar karma eğitim göreceklerdi. Öğrenimini tamamlayan öğrenciler imtihanda başarı gösterdikleri takdirde mezun olacak, başarı gösteremeyenler ise bir yıl daha okulda kalacaktı.

Ancak Maârif-i Umûmiyye Nizamnamesi'nde açılması öngörülen idâdîler, maddî imkânsızlıklar ve öğretmen yokluğu yüzünden bir türlü açılmamıştı. Bu durum, nizamnameye yer alan üç dereceli öğretim sisteminin oluşmasına engel teşkil ediyordu. Maarif Nezâreti'nce, 1873-1874 öğretim yılı başlarında İstanbul'da ilk sivil idâdînin açılması için gerekli hazırlıkları yapmak üzere bir komisyon kuruldu. Bu komisyon, ülke genelinde idâdîler açılmasını gerekli görmekle birlikte bunun hemen mümkün olmadığını göz önünde bulundurarak İstanbul'da örnek bir idâdî açılmasını kararlaştırdı. Dârümaârif binası da bu okula tahsis edildi. Komisyon ayrıca, idâdîlere öğretmen yetiştirmek üzere İstanbul'daki Dârümuallimîn-i Âliye'de bir idâdî şubesi açılmasını teklif etti ve böylece ilk idâdî şubesi 1874'te Dârümuallimîn-i Âliye içinde hizmete girdi. 1876 yılına kadar İstanbul'da idâdî sayısı dört veya beşe yükselirken taşrada açılan tek idâdî 1875'te faaliyete geçirilen Yanya Yenişehir İdâdîsi oldu (BA, İrade - Dahiliye, nr. 48599). Eylül 1873'te hazırlanan müfredat programına göre ilk idâdîlerde okutulan başlıca dersler şunlardır: Kavâidi Osmâniyye, Arabî, Fârisî, kıraat ve kitâbet-i Türkî, târîh-i umûmî-i Osmânî, mükemmel hesap, cebir-i âli, coğrafya-yı umûmî-i Osmânî, jimnastik, mükemmel hendese, müsellesât-ı müsteviyye, resim, Fransızca, Almanca, İngilizce.

II. Abdülhamid döneminde idâdîlerde önemli gelişmeler oldu. Bu okulların taşrada gelişmesini temin için vilâyet gelirlerinden bir kısmı "hissey-i maârif" olarak tahsis edildi. Alınan bu tedbirlerle idâdîlerin sayısının hızla artması sağlandı. 1888'de idâdîlerin öğretim süresinin dört yıla çıkarılması, vilâyet merkezlerinde gündüzlü olarak açılmış idâdîlerin köy ve kasaba çocuklarının girebilmesini sağlamak üzere yatılıya çevrilmesi kararlaştırıldı. Öte yandan idâdî bulunan yerlerdeki rüşdiyeler idâdîlerle birleştirildi. Bu uygulamaya paralel olarak idâdîlerin süreleri

yeniden belirlendi ve taşra idâdîleri beş ve yedi yıllık olmak üzere ikiye ayrıldı. Bu ayırıma, bazı sancakların yedi yıllık idâdî açacak malî imkâna sahip bulunmaması sebep olmuştur.

Mahmud Cevad tarafından yayımlanan tâlimatnameye göre, yedi yıllık idâdîlerin ilk üç yılı ile bazı yerlerde bulunan şubeler rüşdiye, diğer dört yılı ise idâdî derecesindeydi. İbtidâî mezunları birinci sınıfa, rüşdiyelerden veya idâdîlerin rüşdiye kısmından mezun olanlar ise dördüncü sınıfa kaydedilecekti. Beş yıllık idâdîlerin ilk üç yılı rüşdiye, diğer iki yılı idâdî derecesindeyse de bu tür okullarda beşinci yıl öğrenimini tamamlayanlara verilecek idâdî diplomasında yalnız iki yıllık öğrenim kaydedilecek, ancak yedi yıllık idâdîlerin yedinci ve Dersaadet idâdîlerinin dördüncü yıllarını tamamlayanlara tam idâdî diploması verilecekti (Maârif-i Umûmiyye Nezâreti, s. 382). Mülkî idâdîlerden mezun olan öğrenciler sivil okulların yanı sıra askerî yüksek okullara da devam edebilecekti. Böylece II. Abdülhamid döneminde mülkî ve askerî idâdîler arasında yatay geçişlere imkân vermek için bu okulların müfredat programlarında denklik sağlanmak istenmişti. 1898-1899 öğretim yılında yedi yıllık idâdîlerde okutulan derslere ait haftalık ders dağıtım çizelgesi şöyledir:

Dersin adı	1. Yıl	2. Yıl	3. Yıl	4. Yıl	5. Yıl	6. Yıl	7. Yıl
Maa tecvid-i Kur'an ve ulûm-i dîniyye	3	2	2	2	2	1	2
Türkçe	7	6	4	3	2	-	-
Edebiyat ve ahlâk	-	-	-	-	-	2	1
Kitâbet-i resmîyye	-	-	-	-	-	1	1
Arabî	1	2	2	2	2	1	1
Fârisî	-	1	2	1	-	-	-
Fransızca	-	-	3	3	4	4	5
Kavânin	-	-	-	-	-	2	2
Hesap	2	2	2	2	1	-	-
Usûl-i defteri	-	-	-	1	1	-	-
Cebir	-	-	-	-	2	2	-
Hendese	-	-	1	2	2	2	-
Müsellesat	-	-	-	-	-	-	1
Kozmografya	-	-	-	-	-	-	1
Makine	-	-	-	-	-	-	1
Hikmet-i tabiiyye ve kimya	-	-	-	-	-	3	3
Mevâlid	-	-	-	-	-	2	2
Coğrafya	2	2	2	2	2	2	1
Tarih	-	2	2	2	2	1	1
İlim-i servet	-	-	-	-	-	-	2
Ma'lûmât-ı nâfia ve hıfzıssihha	1	1	1	1	1	-	-
Hüsn-i hat	1	1	1	1	1	-	-
Resim	1	1	1	1	1	-	-
Yekûn	18	20	23	23	23	23	24
Elsine	-	-	-	2	2	2	1

Bu programın tamamını vilâyetlerdeki yatılı idâdîlere, ilk beş yılı gündüzlü idâdîlere, son dört yılı Mekteb-i Mülkiyye idâdî sınıfları ile İstanbul ve Üsküdar gündüzlü idâdîlerine, ilk üç yılı ise Dersaadet ve vilâyet rüşdiyelerine mahsustu. Programın sonunda bulunan "elsine" dersi ana dili Rumca, Ermenice veya Bulgarca olan öğrenciler içindi. Ayrıca Arap tebaanın çocukları için de Arapça dersi konulmuştu.

1902 yılında, öğretim sürelerine göre mevcut derslerin fazla olduğu ve öğrencilere ağır geldiği düşünülerek yatılı idâdîler sekiz, gündüzlüler ise altı yıla çıkarılmıştır. Aynı zamanda bazısına ziraat, bir kısmına ticaret ve sanayi dersleri konularak idâdîler çeşitli amaçları olan mektepler haline getirilmiştir. Ancak 1906'da bu uygulamadan vazgeçilmiş ve idâdîler tekrar eski durumuna döndürülmüştür.

II. Abdülhamid devri sonlarında İstanbul'daki idâdî sayısı dokuz, taşradakilerle birlikte Osmanlı topraklarındaki toplam idâdî sayısı 109'a çıkmıştı. Bunların doksan üçü resmî, on dokuzu özel ve beşi de askerî idi. Bu okullardaki toplam öğrenci sayısı 20.000'e yaklaşmıştı.

1880 yılında İstanbul'da kızlar için de bir idâdî açılmıştır. Bu okulun programında genel kültür derslerinden başka Türkçe, Fransızca, Almanca, İngilizce, müzik, el ve ev işleri gibi dersler de bulunuyordu. Faaliyeti iki yıl süren inâs idâdîsi, devletin yaptığı tanıtım ve teşviklere rağmen halkın ilgisizliği yüzünden kapanmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilânından (1908) sonra orta öğretim konusunda yapılması düşünülen islahata paralel olarak vilâyet merkezlerindeki bazı idâdîler sultânî haline getirilmiş, programları da buna göre düzenlenmiştir. 1910'da başlayan bu uygulama sonunda İstanbul'da ve diğer bazı büyük şehirlerde mevcut on idâdî sultânîye dönüştürülmüştür. 1913'te sultânîler, beş yıllık kendi ibtidâî kısımlarına veya altı yıllık umumi ibtidâîye dayanan dört yıllık birinci, fen ve edebiyat kollarına bölünmüş üç yıllık ikinci devresi bulunan ve toplam öğretim süresi on iki yıla çıkan okullar haline getirilmiştir. Böylece sultânîler, 1913 yılına kadar vilâyet merkezlerinde faaliyet gösteren yedi yıllık idâdîlerin yerini almıştır.

Bu arada, 1913 yılından itibaren sancaklarda bulunan beş yıllık idâdîlerde de bazı düzenlemeler yapılmıştır. 1913'te yürürlüğe giren programa göre idâdî adı al-

tında faaliyet gösteren bu okullar, o sırada rüşdiyeler kaldırıldığı için eğitim süresi altı yıla çıkarılmış olan ibtidâîlere dayandırılacak, muhtelif amaçlı okullar halinde teşkilatlandırılacaktır. Yeni programa göre ilk sınıfta, hazırlayıcı nitelikte temel dersleri bir arada görececek olan öğrenciler sonraki iki sınıfta yine bazı temel dersler bir arada görülmek suretiyle umumi, ziraat, ticaret ve sanat kollarına ayrılacaktır. Bu okullar hazırlanan yeni programla faaliyete başlamışsa da I. Dünya Savaşı sebebiyle mesleğe yönelik dalların açılması pek az yerde mümkün olabilmıştır. Nitekim Millî Mücadele'nin sonunda yalnız altı ziraat, beş sınaî ve bir ticarî şubeli idâdî mevcuttu. Mezunları imtihanla sultânîlere devam etme hakkını elde eden bu yeni idâdîler, orta öğretimin birinci basamağını oluşturan eğitim kurumları olarak varlığını Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar sürdürmüştür. 1922'de bu beş yıllık idâdîlerde okutulan başlıca dersler Kur'an-ı Kerîm ve ulûm-i dîniyye, Türkçe ve edebiyat, hüsni hat, hesap, hendese, coğrafya, tarih, ziraat, tabiiyât, resim, müzik, lisân-ı ecnebî, hıfzıssihha, iktisat, cebir, kozmografya, usûl-i defterî, Arabî, Fârisî, ma'lûmât-ı medeniyye ve kânûniyye ile meslek dersleriydi.

1911'de İstanbul Sultanahmet'te, rüşdiye üstünde üç yıllık eğitim veren bir inâs idâdîsi açıldı. 1913-1914 öğretim yılından itibaren on yıllık sultânî haline getirilen bu okul önce İstanbul İnâs Sultânîsi, ardından Bezmiâlem Vâlide Sultan Sultânîsi adını almıştır. Daha sonra İstanbul'da Erenköy, Çamlıca ve Kandilli İnâs sultânîleri açılmıştır. 1913'te inâs sultânîlerinin tâli sınıflarında ma'lûmât-ı tabiiyye ve sihiyye, ma'lûmât-ı hikemiyye ve kimyeviyye, ma'lûmât-ı ahlâkiyye ve medeniyye, hesap ve cebir, hendese, kozmografya, iktisad-ı beytî, terbiye-i etfâl, lisân-ı ecnebî, gınâ ve müzikî, resim, terbiye-i bedeniyye, biçki-dikiş-nakış ve tıbâhat dersleri okutuluyordu. Böylece bir yandan on yıllık inâs sultânîleri faaliyete başlar-ken bir yandan da beş yıllık erkek idâdîlerine denk inâs idâdîleri açılmıştır.

1923 yılında bütün genel orta öğretim kurumlarına lise adının verilmesi kararlaştırıldı. O sırada Türkiye'de yetmiş iki bir devreli lise, yirmi üç tam devreli lise vardı. Bunların ortaokul dengi ilk devresine 5362'si erkek, 543'ü kız toplam 5905 talebe devam ediyordu. Bugünkü lise dengi ikinci devrede ise 1011'i erkek, 230'u kız olmak üzere toplam 1241 talebe bulunuyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

- BA, İrade-Dahiliye, nr. 5178, 6572, 16630, 47203, 47234, 48599, 94656; BA, İrade-Mecelis-i Maârif, nr. 2265, 4564, 4781, 4786, 4959; BA, YEE, nr. 18, 553/457, 93, 37; *Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye Salnâmesi* (1316), tür.yer.; a.e. (1321), tür.yer.; *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi* (1328), s. 336-398; Mahmud Cevad, *Maârif-i Umûmiyye Nezâret-i Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, İstanbul 1338, s. 371-469, 477-478; Sadreddin Celal Antel, "Tanzimat Maârifi", *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. 446 vd.; *Türkiye Maârif Tarihi*, II, 495-500; III, 923-934; IV, 1423-1445; Nevzad Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi-Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Ankara 1948, s. 232-234; Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1964, s. 45 vd.; *Millî Eğitimle İlgili Mevzuât: 1857-1923* (haz. Reşat Özalp), Ankara 1982, s. 50-51, 68, 159-164, 171-172, 652-653; Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara 1988, s. 114-132; a.mlf. - Abdullah Saydam, "Tanzimat Devri Eğitim Sistemi", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992, s. 475-496; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 1989, s. 185-186, 256-262, 296-300; Yusuf Çam, *Atatürk'ün Okuduğu Dönemde Askerî Okullar: Rüşdiye, İdâdî, Harbiye 1892-1902*, Ankara 1991, tür.yer.; Tefik Sağlam, *Nasıl Okudum* (nşr. Hüsrev Hatemi - Aykut Kazancıgil), İstanbul 1992, s. 46-70; Hasan Âli Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Ankara 1994, tür.yer.; Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara 1996, tür.yer.; Nâfi Atuf [Kansu], "İlk Erkek ve Kız İdâdîleri", *TY*, 2. seri: 1/1 (1340), s. 60-64.

CEMİL ÖZTÜRK

İDAM

(bk. ÖLÜM CEZASI).

İDDET

(العِدَّة)

Evliliği sona eren kadının yeniden evlenebilmesi için beklemesi gereken süre anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "saymak, sayılan şeyin miktarı, adet" anlamına gelen iddet kelimesi İslâm hukukunda, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder. Bunun için de iddet evliliğin sona ermesinin belli başlı sonuçları arasında yer alır. Dinî olduğu kadar fitrî ve insanî bir davranış olarak da algılanan ve Sâmi gelenek başta olmak üzere hemen hemen bütün toplumlarda ve dinlerde rastlanan bu bekleme süresi, Kur'an ve hadiste aile hukukunun diğer konularına nisbetle daha ayrıntılı biçimde ele alınmış, evliliğin sona eriş tarzına veya kadının durumuna göre fark-